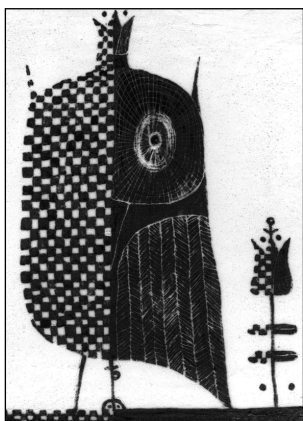

LÁSZLÓ FERENC

KURTÁG GYÖRGY LAUDÁCIÓJA

Ahogy Bartók művei
és életútja bizonyos
emberi modellt
állítottak elénk
és tettek követendővé,
úgy Kurtág is olyan
általános emberi
modellt mutatott fel,
amely a művek
esztétikai értékein túl
vezet, és bármely
gondolkodó egyén
számára polgári és
erkölcsi példát statuál.

■ Tisztelt és szeretett díszvendégünk!

Kedves Kurtág Márta!

Tisztelt Hölgyeim és Uraim! Kedves Kollégák!

Megtisztelőbb akadémiai feladatot el sem tudnék képzelni annál, hogy laudációt mondjak Kurtág Györgyről a Gheorghe Dima Zeneakadémia kitüntetett díszdoktori címének adományozásakor.

Az immár két napja nálunk időző zeneszerző 1926. február 19-én született Lugoson. Kurtág György zenei tanulmányainak útja korán eldőlt, mindazonáltal meglehetősen viszontagságosan alakult. Mindössze ötévesen már zongorázni tanul, sőt zenei miniatűröket szerez zongorára, két évvel később azonban felhagy a hangszerrel és a zenével, és csak tinédzserként tér vissza hozzájuk, midőn a tánciskolát kezdi el látogatni. A zeneszerzői hivatás gondolata tizenegy-tizenkét éves korában támad benne Schubert *Befejezetlen szimfóniájának* a rádióban való hallgatása közben – ekkor egy E-mollban írt, *Az örök vágyódás* című zsidó szimfónia tervét fogalmazza meg. Zenei látóhatárát tágítván Beethoven-szimfóniák négykezes zongoraátíratait játssza anyjával. A lugosi Coriolan Brediceanu Líceum légköre maradandó hatást gyakorol rá, különösen osztályfőnöke és romantánára, Felician Brînzeu, a művelt és tehetséges értelmiségi személyében, aki mindaddig ismeretlen szellemi kilátásokat nyit meg a tanuló előtt. 1959-ben, amikor első vonósnégyesével harminchárom évesen jelentkezik, a kotta fölé Tudor Arghezi-idezetet ír: „Az új kincs, a szépség gennyből fakadt/

Elhangzott 2008. március 28-án a kolozsvári Gheorghe Dima Zeneakadémia koncerttermében, Kurtág György zeneszerző díszdoktori címének átadásakor, román nyelven.

penészből, sárból a kezem alatt!” (*Testamentum*. Illyés Gyula fordítása) A mottó a lugosi líceum és Brnzeu professzor meghatározó hatásának közvetett elismerése.

Középiskolai tanulmányait a temesvári piarista líceumban végezte. A Bánság nemhivatalos fővárosában zenei tájékozódásának sarkcsillaga Kardos Magda zongoratanárnő, aki a második világháború után Kolozsvárra költözik, és a Gheorghe Dima Zenekonzervatórium jeles tanára lesz. Kurtág György Temesváron harmónia- és ellenponttanulmányokat végez Eisikovits Mihálynál, aki később ugyancsak Kolozsvár zenei életének meghatározó személyisége lesz. Temesváron folytatódik az ifjú zenész közeledése is a református hithez. Kálvinista vallástanárai itt újabb szellemi perspektívákat nyitnak meg előtte. Az újonnan felvett hit legbeszédesebb művészi kifejeződése a *Bornemisza Péter mondásai* című versenymű (op. 7) szoprán hangra és zongorára (1963–1968), ez a 16. századi protestáns prédikátor szövegein alapuló nagyszabású alkotás. A hatvanas évek remekműve a negyvenes évek elején protestáns hitre tért zeneszerző hitvallása is egyben.

1946-ban Kurtág György beiratkozik a budapesti Liszt Ferenc Zeneakadémiára, ahol zongoratanára Kadosa Pál, zeneszerzést Veress Sándortól és Farkas Ferenc-től tanul, kamarazenei tanulmányokat pedig Weiner Leónál folytat. Ezen időszak meghatározó eseménye 1947-es házasságkötése Kinsker Márta zongoristával, aki több száz későbbi hangversenyen partnere, műhelytitkainak legavatottabb ismerője, ifj. Kurtág György anyja. Zenei tanulmányait 1951-ben végzi el zongora és kamarazene szakon. 1954-ben Erkel Ferenc-díjban, a legrangosabb magyar zeneszerzői kitüntetésben részesül. Egy évvel később zeneszerzésből is diplomázik. Az 1948-ban magyar állampolgárságot szerzett Kurtág György, miközben szellemiségének gyökerei továbbra is a többnemzetiségű és többvallású Bánsághoz kötik, fogadott hazájához szerte Európában vándorolván is hűségese maradt.

Lugos, Temesvár és Budapest után 1957–58-ban párizsi tanulmányok következnek, amelyek során Darius Milhaud és Olivier Messiaen zeneszerzőskursusait hallgatja. Még fontosabbnak tűnik azonban Marianne Steinnel, a művészetpszichológia elismert szakértőjével és egyben a zenetörténet titokzatos személyiségével való kapcsolatba lépése, aki a mester saját bevallása szerint alapvetően megváltoztatja az alkotáshoz, sőt az önnön énjéhez fűződő viszonyát is. Szintén Marianne Stein lesz az, aki az 1956-os évben beköszöntő, önmarcangoló kételyeiből támadt hullámvölgyből kiségeti. Kurtág György „újjászületése” ugyancsak látványos lesz. A már idézett Argehezi-mottót viselő *Vonósnégyesben* – a mester saját metaforájával élve – „a bogár végre kitalál a napfényre”. A mű egyedülálló élettrajzi jelentőséggel rendelkezik. Ezt az öt évvel az első Erkel Ferenc-díj megszerzése után születő 1. opust a zeneszerző Marianne Steinnek ajánlja.

Amennyire magától értetődő volt a fiatal Kurtág György számára, hogy egyre újabb szellemi látóhatárokat hódítson meg az addig elért feladása nélkül, ugyanolyan természetességgel hódította meg később zenéjével Európát. Minden bizonnyal akad majd olyan lelkiismeretes zenetörténet-író, aki kimerítően fel tudja sorolni nemzetközi díjait és kitüntetéseit, amelyek közül csupán néhányat említek: a francia Irodalom és Művészet Rendjének tiszti fokozata (Párizs, 1985), a Bajor Szépművészeti Akadémia és a Berlini Művészeti Akadémia tagja (1987), Herder-díj (1993), Feltrinelli-díj (Róma, 1993), a Pierre Monacói Hercegi Alapítvány zenei díja (1993), Ausztriának az európai komponisták számára kiírt állami díja (1994), az Európai Fesztiválok Egyesületének díja (1994), a Hágai Királyi Konzervatórium tiszteletbeli professzori címe (1996), az Osztrák Köztársaság Érdemrendje (1998), az Ernst von Siemens Alapítvány zenei nagydíja (1998), John Cage-díj (2000), Hölderlin-díj a Tübingeni Egyetemről (2001), az Amerikai Művészeti és Irodalomtudományi Akadémia tiszteletbeli tagsága (2001), Leonie Sonning Zenei Díj (Koppenhága, 2003).

Nem marad el azonban mindezek mögött egyes európai fővárosokban való hosszabb tartózkodásainak száma sem: 1971-ben a DAAD Művészprogramjának ösztöndíjasa Nyugat-Berlinben, 1993–1995 között a Berlini Filharmonikusok vendégeként ismét a német fővárosban tartózkodik, 1995–96-ban bécsi Konzerthausban tart mesterkurzusokat, 1996-tól két évig Hollandiában dolgozik a Hágai Királyi Konzervatórium tiszteletbeli professzoraként, 1998–99-ben visszatér Berlinbe, 1999–2001 között Párizsban él, 2001-ben pedig – budapesti otthonát is megőrizvén – a Bordeaux melletti Saint-André-de-Cubzacban telepedik le. 2006-ban a nyolcvanéves mestert nem csupán Budapesten ünneplik egy teljes héten át tartó Kurtág-fesztivál keretében, hanem a világ számos más zenei központjában is.

Alkotói pályafutásának legfontosabb állomásai közül már említettük az 1959-es *Vonósnégyest* (op. 1), amelyet hamarosan a *Fűvös ötös*, op. 2 követ. Jóllehet ezek keretében hagyományos kamarazenei műfajokban alkot, a szerző már itt felvillantja későbbi alkotásainak egyes alapvető jellegzetességeit, különösen ami a rövid és sűrű részletek merészségét illeti, amelyekben az igen differenciált zenei események csaknem villámgyorsan követik egymást. Hogy a zeneszerzőben emellett megvolt az a bátorság is, hogy lassan és hosszasan alkotói vajúdás árán komponáljon, sőt vállalja az ismételt újraírást, és csupán a remekműveket bocsássa a nyilvánosság elé, szintén hozzájárult ahhoz a titokzatos és tiszteletteljes légkörhöz, amely a magyar zenei életben már akkoriban körüllegte alakját.

Néhány hangszeres szvitet átugorván a következő remekmű, a *Bornemisza Péter mondásai* (op. 7) felett állapodom meg ismét, amelyen az emberi hang lehetőségeit először kihasználó mester öt éven át dolgozott, és amelyet méltán tekintenek mérőföldkőnek a magyar zenetörténetben. A zenemű huszonnégy miniatűrből áll, amelyek négy szakaszba rendeződnek a *Vallomás*, *Bűn*, *Halál* és *Tavas* címszavak körül. A zeneszerző személyiségére jellemző módon a vokális-hangszeres ciklus – zongorára írt része egyébként pokoli nehéz! – egy a Szophoklész *Elektráján* alapuló zenemű helyett született, amely tragédiát tudvalévően Bornemisza fordított magyarra.

Újabb öt év múltán, 1973-ban Kurtág elkezd *Játékok* című zongorasorozatát, amelyet Kardos Magda zongoratanárnő emlékének ajánlott. A zenemű Bartók Béla *Mikrokozmoszára* megfogalmazott személyes válaszként is értelmezhető, egyfajta gradus ad parnassumnak, amelyen át a hallgatóság zeneszerzői munkásságának a bérceire hághat. Akárcsak Bartóknál, előbb Kurtágnál is a pedagógiai indíttatás valamivel hangsúlyosabb jelenlétét tapasztaljuk, a művészi motiváció kezdettől fogva érvényesülő elsőbbsége ellenére is. Ez az igen fontos és híres szerzemény nem visel opuszszámot, ami azzal is magyarázható, hogy nem önálló műről van szó, hanem egyfajta gyűjteményről, amelyből bármely zongorista kedvére kiválaszthatja az érzése szerint a zeneszerzővel való mélyebb azonosulás lehetőségét kínáló darabokat. A *Játékok* még kevésbé lezárt zenemű. Az 1979-ben megjelent első négy kötetet 1997-ben két további kötet egészítette ki, és a további folytatás sem kizárt.

1976–1980 között a zeneszerző vokális miniatűrökből álló, orosz nyelvű ciklusán, *A megboldogult R. V. Truszova üzenetein* dolgozik. A ciklus központi témája a szerelem, közelebről pedig az az ár, melyet a nő a szeretett férfival közösen átéltekért egyedül fizet meg. Az emberi hangra és csaknem húsztagú kamarazenekearra írt dalciklus az első nagyobb számú előadót felvonultató kurtági alkotás. A Pierre Boulez vezényletével 1981-ben, Párizsban előadott mű világpremierje végre meghozza az ötvenöt éves zeneszerző számára a világhírnevet. Ezt az első, orosz szövegre írt művet továbbiak követték, amelyek az érett Kurtág stílusára nézve egyaránt meghatározóak: *A csüggedés és keserűség dalai* – szólóhangokra és kamaraegyüttesre, op. 18 (1980–1994), a *Jelenetek egy regényből* – szoprán hangra, hegedűre, nagy-

bőgőre és cimbalomra, op. 19 (1979–1982), valamint a *Rekviem egy kedvesért* – szoprán hangra és zongorára, op. 26 (1982–1986).

1985–87 között születik Kurtág eddigi pályafutásának eddigi leghosszabb szerzeménye, a *Kafka-Fragmente*, op. 24 (1986). A szoprán hangra és hegedűre írt zenei miniatűrök összesen hetvenperces ciklusa Kurtág aforisztikus törekvéseinek betetőzése. A zeneszerző igen ritka interjúi egyikében erre alapozza művészi hitvallását is: „Olyan fokú tömörséget kívánok elérni, amelyen belül minden pillanat lényeges, elhagyván minden fölösleget, vagyis a zenei kifejezés és a tartalom maximumára töreksem a lehető legkevesebb hangjegy segítségével.” A partitúra ajánlása ismét Marianne Steinnek szól.

Hatvanéves korára Kurtág György stílusa bizonyos változáson megy át. Néhány év alatt a zeneszerző nagy formátumú művek sorozatával jelentkezik, harminc vagy akár ötven előadóra írt operákkal és szimfóniákkal. Az azóta eltelt évek reprezentatív művei közül említést érdemel többek között: *Quasi una fantasia* – zongorára és kamaraegyüttesre, op. 27 (1988), *Op. 27. No. 2* – csellóra, zongorára (1989–1990), *Mi is a szó?* – szólóhangra, vonószenekarra és kamaraegyüttesre, op. 30b (1990–91), *Csillagok* – zenekarra, op. 33 (1994). Ezt a legteljesebb érettség korszakára jellemző stílust – ne nevezzük „öregkorinak”! – a régebbi művekből vett idézetek szövik át. Ebben az alkotói korszakában a zeneszerző megújult érdeklődéssel, sőt lelkesedéssel fedezi fel újra bánásági gyökereit, illetve újraolvassa Brinzeu professzor egyes filológiai tárgyú írásait. 2007. február 19-én, hatvanéves házassági évfordulójukon Kurtág György két hegedűre írt *Triptichont* (op. 45) dedikál a nejének, amely szerzeménye egy Bartók Béla által Vajdahunyadon gyűjtött román népi regére épül. Ezzel a három miniatűrrel párhuzamosan *Colinda-ballada* címmel kórusra és zenekarra komponál hosszabb zeneművet (op. 46). Megelőlegezhető, hogy a zenetörténet-írás ezt a partitúrát egykoron Bartók *Cantata profanájára* adott válaszként fogja értelmezni, amely, mint ismeretes, *A szarvasokká vált fiúk* című román regén alapul. Kurtág György szerzeménye a „fivér és nővér vérfertőzése” regetípus klasszikus változatának ugyanerre a szövegére, sőt dallamára épül, „Felician Brinzeu tanárunk emlékére” ajánlással. Minden esélyünk megvan rá, hogy a szerzemény ősbemutatóját Kolozsváron ünnepeljük.* Akadémiai közösségünket lelkesedéssel tölti el ezen ősbemutató lehetősége, és előre köszönetet mond érte a mesternek.

Amint az természetes is, beszédemre készülvén minden számomra hozzáférhető szöveget elolvastam Kurtág Györgyről. Az életművének szentelt zenetudományi szakirodalom hatalmas, még ha azon belül az egyes szerzeményekkel kapcsolatos tanulmányok is az uralkodóak, és az átfogó monográfia egyelőre várat magára. Magam sem merem csupán néhány mondatban összefoglalni, és még kevésbé kockáztatnék meg önálló értelmezést az életműről, amelynek komplexitása alkalmas arra, hogy komplexusokkal terhelje meg az elemzőt. Mindazonáltal úgy gondolom, hogy már abból a néhány szóból is, amennyit a Kurtág György által megtett alkotói út egyes állomásairól mondtam, kiderül az alkotóhoz fűződő személyes vonzalmam legfőbb indoka. Ahogyan Bartók művei és életútja bizonyos emberi modellt állítottak elénk és tettek követendővé, úgy Kurtág is olyan általános emberi modellt mutatott fel, amely a művek esztétikai értékein túl vezet, és bármely gondolkodó egyén számára polgári és erkölcsi példát statuál. A szóban forgó minta összetevőiből első helyen a bármely kulturális másság hiteles szellemi értékei iránti maradéktalan, ám a saját önazonosságához hűséges nyitottságát említeném. Emellett ez az azonosulási hajlandóság nála a már meghódított értékek iránti hűséggel társul – akár azokról a városokról van szó, ahol otthon érzi magát, akár az általa beszélt nyelvekről; akár azokról a

*A zenemű ősbemutatójára a Gheorghe Dima Zeneakadémia által megrendezett Kortárs Kolozsvár Fesztivál keretében 2009. március 29-én került sor. – A szerk.

szerzőkről, akiknek szövegeire zenét szerez, akár az európai zenei stílusok összességéről, amelyek saját művészetére a gregoriántól Webernig egyaránt hatottak. Nem ismerek nála – a szó legigényesebb értelmében – páneurópaibb zeneszerzőt.

Nem kevésbé csodálom Kurtág Györgyben mint zeneszerzőben és tanárban hajthatatlan meg nem alkuvását mind a környezetében élő emberekhez fűződő kapcsolataiban, mind pedig, sőt főleg az alkotás terén. Ő azonban mindenekelőtt önmagával szemben hajthatatlan, és csak azután mások iránt. Kamarazenei kurzusai kiválóan példázzák az emberi lehetőségeket köztudottan meghaladó tökéletesség elérése érdekében folytatott elszánt harcát. (Zárójelben jegyzem meg, hogy a zeneszerzés oktatását hivatalosan sohasem vállaló zeneszerző akadémiai státusát tekintve nyugdíjas koráig korrepetitor és magával ragadó kamarazenetanár volt.) Ez a hajthatatlansága csupán fokozódik olyankor, amikor saját szerzeményeinek előadóival próbál. Kurtág György tudatában van annak, hogy művészi pszichogramjainak egyes zenei vonásait saját elképzeléseihez és belső hallásához méltón visszaadni lehetetlen, mégis kétségbeesetten, körömszakadtáig igyekszik segíteni az előadóknak művei hűségesebb tolmácsolásában.

A művészet terén jellemző hajthatatlanságát a személyes kapcsolataiban tanúsított határtalan finomság ellensúlyozza. Pályatársaihoz intézett zenei üzenetei mindahányszor valódi és mélyről fakadó ragaszkodásról tanúskodnak. Humanizmusának sajátos színezetét a „virág az ember” jelmondat összegzi, amely a 7. opus óta bűvópataként kíséri alkotásait. Valóban gyönyörű, sőt csodálatos lény az ember, akár csak a virág, ám ugyanolyan törékeny és mulandó. Kurtág György maga is ilyen egyszerű embervirág, „amely csak egyetlen példányban létezik a csillagmilliókon”, azzal a különbséggel, hogy a történetbeli virágot csupán a kis herceg ismeri, míg Kurtág György egy teljes zenei univerzum elismerésének örvend. Most pedig, hogy a mester körünkben tartózkodik, munkásságát méltatván ne feledkezzünk meg arról a Kurtág Mártáról sem, aki a maga egyszerű virágának ragaszkodással, bölcsességgel és csodálatra méltó felelősségtudattal immár több mint hatvan éve gondját viseli.

Kurtág mester, kedves Márta, fogadják, kérem, jóindulattal akadémiai közösségünk elismerését!

R. L. fordítása

